

HET
PROEFSCHRIFT
VAN

...
Ton Ammerlaan

Strutch

Mieke Zijlmans

Anstellers zijn het volgens de thuisblijvers: in Amerika wonende Nederlanders die na verloop van tijd Nederlands met een Engels accent spreken. Of nog belachelijker: die zogenaamd geen Nederlands meer kennen, die zich de simpelste woorden niet meer herinneren. Het is moeilijk te geloven dat je iets als je moedertaal echt kunt vergeten.

Toch slijt de moedertaal waarschijnlijk wel degelijk bij emigranten die alleen communiceren in de taal van hun nieuwe vaderland. Hoe het staat met het taalverlies bij naar Australië geëmigreerde Nederlanders onderzocht dr. Ton Ammerlaan. Hij promoveerde op 24 januari op *You get a bit wobbly*, een proefschrift over de taalkundige aspecten van het moedertaalverlies van Nederlanders die tussen 1950 en 1964 naar Australië emigreerden.

● WEINIG CONTACT

Dat Australische Nederlanders hun moerstaal verhaspelen, was al langer bekend. Het aangetaste Nederlands dat ze spreken heeft zelfs een koosnaampje: *Strutch*, een samentrekking van *Australian* en *Dutch*. Dat leidt tot uitingen als: 'Dat *fit* niet *fijn*, hè', 'Het is *hard* je talen niet op te *mixen*', en *viejolin* voor 'viool'.

Ammerlaan spoorde in Australië 88 emigranten op die geen of nauwelijks contact hadden met moedertaalsprekers van het Nederlands. Zijn proefpersonen waren dus geen lid van Nederlandse clubjes in Australië en ze hadden weinig contact met familie in Nederland. De gemiddelde leeftijd van zijn proefpersonen was 42 jaar, en ten tijde van hun vertrek uit Nederland waren ze gemiddeld zes jaar oud.

Ze kregen een cloze-test voorged, een invuloefening waarbij de

proefpersoon het juiste woord in een onvolledige zin moet plaatsen. Ammerlaan deed ook een zogenaamde 'vloeiendheidstest': hoe vlotjes komen de antwoorden op vragen als 'Noem Nederlandse woorden die beginnen met een r', of 'Noem alle woorden die je kent die iets te maken hebben met het weer'. Bovendien liet hij ze vertellen over zichzelf, om te horen hoe makkelijk ze op zelfgekozen woorden kunnen komen. En ten slotte liet hij ze de plot van een stripverhaaltje in het Nederlands navertellen.

● ASPARAGUS

Alle emigranten hadden grote moeite om hun Nederlands van het Engelse stof te ontdoen. Hun uitspraak lijkt sterk op die van Engelstaligen voor wie Nederlands hun tweede taal is: ze gebruiken een 'Leidse r', die ongeveer klinkt als [è-oew]. Ze spreken de w overal tweelippig uit (als in *leeuwen*), ze hebben een gerekte l, en de g in woorden als *goed* klinkt als de Engelse g in *goal*.

Over de woordkennis merkt Ammerlaan op dat het er alle schijn van heeft dat het Engelse woord telkens eerder opduikt in het tweetalige woordenboek in hun hoofd dan het Nederlandse equivalent. Hij schrijft dat toe aan de situatie. De onderzoeker stelde zijn vragen immers in een volslagen Engelse omgeving. De Nederlandse woordenschat van de meesten vertoont in die situatie grote leemten. Bij woorden die in het Engels en het Nederlands erg op elkaar lijken, vertroebelt die gelijkens het zicht op het Nederlandse woord vaak. Zo hielden testpersonen stug vol dat het Engelse woord *asparagus* gelijk is aan het Nederlandse. Ze gaan daarover dan ook in discussie: dat heet echt zo in het Nederlands. Of ze maken *tomate* van *tomaat*, omdat ze

zeker weten dat er na die laatste t nog een klank moet volgen.

Verrassend is dat woorden van een of twee lettergrepen die in beide talen niet op elkaar lijken, juist relatief snel worden herinnerd, zoals *bureau* naast *desk*. Daarnaast blijken de emigranten bij veel woorden die ze kwijt zijn, wel precies te weten hoeveel lettergrepen het Nederlandse woord heeft dat hun niet te binnen wil schieten. Of ze komen een heel eind en kunnen zich vervolgens net de laatste lettergreep niet herinneren: 'Elephant is something... olie... olie... something.'

● GISTEREN IK BEN...

Ook in grammaticaal opzicht gaat er het een en ander verkeerd. De proefpersonen halen de lidwoorden door elkaar, weten niet meer wanneer *de* en wanneer *het* te gebruiken. Ook verengelsen ze de keuze van voorzetsels: 'Ze werken aan de kantoor.' Het onderwerp blijft altijd voor het werkwoord staan, ook als de zin begint met een bepaling: 'Gisteren ik ben...' Engelse woorden worden op z'n Nederlands uitgesproken en dan gebruikt in een Nederlandse zin: 'Ik heb het in de *kar* laten liggen', of gewoon *zwieper* als vertaling van 'bezem'.

Opmerkelijk is dat emigranten die in het Nederlands lezen en schrijven hebben geleerd, de taal duidelijk beter hebben onthouden dan zij die hem alleen kunnen spreken en verstaan, ook wanneer ze de Nederlandse schrijfflessen pas in Australië hebben gevolgd.

Nederlandse Australiërs, noteert Ammerlaan, spreken zelf liever van een verandering van hun beheersing van het Nederlands dan van verlies. Ze zijn het Nederlands niet kwijt, vinden ze, ze doen gewoon hun voordeel met hun kennis van het Engels. Ammerlaan: "Ze zien dat zelf als: uit twee culturen het beste halen." Ze kunnen zich in Strutch en Australisch Engels uitstekend redden. Een kniesoor die daar moeilijk over doet.

Ton Ammerlaan, *You get a bit wobbly. Exploring Bilingual Lexical Retrieval Processes in the Context of First Language Attrition*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen. ISBN 90 9008973 X.